

Т. П. Руда

ОСІНЬ У СОФІЇ. НАУКОВІ ВІДРЯДЖЕННЯ ДО БОЛГАРІЇ

У жовтні 2009 року співробітники відділу мистецтва та народної творчості зарубіжних країн Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України здійснили дві поїздки до Софії в рамках обміну між НАН України і Болгарською академією наук (БАН). На початку місяця столицю Болгарії відвідала О. О. Микитенко, а останній тиждень жовтня в Софії перебували завідувачка відділу Л. К. Вахніна й Т. П. Руда.

Метою відрядження була праця в архівах та бібліотеці Інституту фольклору БАН, у Національній бібліотеці та бібліотеці Софійського університету, збір матеріалів до планової теми відділу «Сучасна фольклористика європейських країн», а також консультації з болгарськими колегами з проблем, пов'язаних із вивченням складних і суперечливих етнічних, соціальних і культурних процесів, що відбуваються в країнах Східної Європи. Під час відрядження відбулося спільне засідання з розгляду проекту «Культурна спадщина: ідентичність та сучасні соціокультурні процеси в Болгарії та Україні», на якому було проаналізовано результати нашої співпраці за 2009 рік і накреслено перспективи досліджень на 2010 рік.

Було передано для публікації статті співробітників ІМФЕ до українського спецвипуску журналу «Български фолклор», видання якого заплановано на 2011 рік. Корисною була також участь у роботі круглого столу «Болгари України та Молдови», що відбувся 29 жовтня в Софійському університеті.

Цікавим і плідним було наукове спілкування з відомими фольклористами та етномузикознавцями Інституту фольклору, з якими наш відділ єднають не лише ділові, а й теплі

дружні стосунки, – Светлою Петковою, Катєю Михайловою (вона часто приїздить до Києва, працює в архівах, виступає на конференціях), Радкою Братановою, Мигленою Івановою (яка вже кілька років працює над дослідженням графіті), Димитриною Кауфман – відомим етномузикознавцем, дружиною Николая Кауфмана, яка свого часу відвідала Інститут і активно цікавиться працями наших учених. Теми наших розмов були досить різноманітними: від нових видань, наукових планів, дисертаційних тем для аспірантів та докторантів – до питань економіки й останніх політичних подій в Україні.

Інститут фольклору БАН – установа солідна, хоч і небагато-чисельна (усього 57 осіб) – займає два поверхи одного з корпусів невеликого академічного містечка, на території якого розташований і готель, у якому нас поселили.

Бібліотека Інституту фольклору БАН займає порівняно невелике приміщення, однак у ній представлено нові періодичні видання та праці з фольклористики, етнології, культурології, літературознавства, видання минулих років, причому доступ до полиць вільний, і можна годинами переглядати книжки, робити виписки за невеликим столом, біля якого стоять кілька зручних крісел. Знайшлося місце й для бібліотеки колишньої співробітниці Інституту Стефани Стойкової: у ній представлено, зокрема, українські та російські видання 50–80-х років, частина яких стала бібліографічною рідкістю; до того ж деякі із цих томів мають дарчі написи відомих літературознавців і фольклористів. З академічних видань останніх років приємно вразив фундаментальний довідник Інституту літератури БАН, що містить вичерпні відомості про відділи та інші підрозділи цієї установи, періодичні видання, збірники, праці співробітників тощо.

У бібліотеці Інституту фольклору БАН нам з гордістю продемонстрували сайт, на якому представлено також усі публікації співробітників. Бібліотеці ІМФЕ ім. М. Т. Рильського

НАН України було передано кілька нових номерів журналу «Български фолклор» і збірник «Народни култури и балкански терени», виданий на честь 80-річчя відомого французького етнологу Ж. Ж. Кюїзенъ (укладач Мила Сантова, Софія, 2009), у якому статті опубліковано болгарською і французькою мовами (серед них – стаття Л. К. Вахніної). Журнал «Български фолклор» (головний редактор С. Петкова) – сучасне європейське видання, що містить дослідження соціальних і етнокультурних процесів сьогодення. Зазвичай, кожен із номерів присвячений певній проблематиці, наприклад, «Бреговите на Дунав: култури, традиції, ідентичности» (2008, № 1), «Югоизточна Европа: культурни трансформации и перспективи» (2009, № 1), «Конструиране на Европа: миграция, евроінтеграция и культурна ідентичност» (2009, № 2) тощо. Особливу увагу приділяють культурній ідентичності жителів постсоціалістичних країн, культурному пограниччю, тим етнічним групам та іншим людським спільнотам, які донедавна майже не вивчали в слов'янських країнах (болгарським мусульманам і католикам, трудовим мігрантам та реімгрантам, липованам тощо). Час від часу видаються спецвипуски журналу, присвячені фольклористиці та етномистецтвознавству інших європейських країн, зокрема Італії, Франції, Росії.

Під час відвідин Софії нас вразило дбайливе ставлення до збереження пам'ятників архітектури, чистота, доглянуті сквери, охайні будинки. Тут немає хмарочосів, які б псували перспективу, а трамвай залишається найпопулярнішим видом транспорту. Особливо вражають храми – величний собор Олександра Невського, маленька церква Святої Петки (Параскеви П'ятниці), що ніби притаїлася в одному з невеличких двориків, старовинна церква Святого Георгія, відновлена після розкопок у дворі готелю «Редіссон», а поряд з нею віднайдені залишки античних споруд: уламки колон, фрагменти фундаментів та стін. В одному з підземних переходів можна

оглянути частину старовинної кладки, акуратно реставрованої та підсвіченої. Звісно, болгари з великою повагою ставляться до своєї культурної спадщини, і жодне будівництво в місті не може розпочатися, доки археологи ретельно не обстежать майбутній будмайданчик.

Відреставровано старовинну Боянську церкву, розміщену на околиці Софії, біля підніжжя гори Вітоші (заснована в IV ст.). Її кілька разів перебудовували, і нині вона відкрита для відвідувачів (усередину за один раз дозволено впускати не більше десяти осіб, щоб не псувати настінні розписи). Вражають фрески цієї церкви (XIII ст.), на яких поряд із святими та янголами зображено реальних історичних осіб. Особливо привертають увагу севастократор Калоян і його дружина Десислава. А фреска «Таємна вечеря» свідчить про увагу живописців до побутових деталей: тут, наприклад, докладно випиано посуд, яким користувалися болгари в той час.

Незабутнє враження залишила поїздка до знаменитого Рильського монастиря – осередка болгарської культури й просвітництва протягом восьми століть. Обитель розташована в лісах гірського масиву Рила, на тому місці, де колись провів багато років у постійній молитві пустельник Іоанн, де він, терплячи голод і холод, зміг досягти вершин духовної досконалості та святості. Мощі святого Іоанна Рильського зберігаються біля алтаря монастирського собору. Заснована в X ст., вона неодноразово перебудовувалася, кілька разів була частково зруйнована, відновлена в 1833–1834 роках. За часів Османського ярма тут працювали десятки переписувачів церковних книг, діяли школи, зберігалися сотні найцінніших рукописів, зокрема близько 450 рукописних збірників XVII–XVIII ст. Монастир має форму неправильного чотирикутника, що складається з довгих кількоповерхових білих будинків, покритих червоною черепицею. А навколо здійснюються гірські схили, укриті густим лісом. На території монастиря є прекрасний му-

зей, у якому представлено ікони, книги Святого Письма, дорогоцінні хрести, церковне шитво (у тому числі кілька пишно оздоблених плащаниць) різних епох, а також декілька зразків зброї народних месників-гайдуків. В одній з будівель збереглася старовинна монастирська трапезна – із закопченою стелею і величезними старовинними казанами й скринями.

День видався чудовий, сонячний, прохолодне гірське повітря було сповнене запахами хвої та в'янучого осіннього листя.

Ми з вдячністю згадуємо гостинну Болгарію, доброзичливих та інтелігентних болгарських колег, наукове співробітництво з якими, сподіваємося, триватиме й надалі.